

/

Definitief
conceptexamenprogramma
Duitse taal en cultuur
havo

September 2026

Verantwoording

2026 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur

SLO

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN 9.8055.022

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
Totstandkoming	4
Leeswijzer	4
Meer informatie	5
2. Karakteristiek	6
Kenmerken van de taalvakken	6
Communicatie	6
Taalbewustzijn	6
Cultuurbewustzijn	7
Samenhang	7
Kenmerken van het vak Duitse taal en cultuur	7
Duitse taal en cultuur als schoolvak	7
Aansluiting	7
Duitse taal en cultuur in de schoolsoorten	8
Europees Referentiekader	8
Vmbo	8
Havo	9
Vwo	9
3. Raamwerk van (sub)domeinen	11
4. Eindtermen	12
Domein A Communicatie	12
Subdomein A1 Rijke ervaringen met taal	12
Subdomein A2 Receptie	14
Subdomein A3 Productie en interactie	17
Domein B Taalbewustzijn	20
Subdomein B1 Taal als fenomeen	20
Subdomein B2 Taal en individu	21
Domein C Cultuurbewustzijn	25
Subdomein C1 Cultuur in fictie	25
Subdomein C2 Cultuur in de maatschappij	28
Bijlage – Begrippenlijst	30

1. Inleiding

Voor je ligt het definitieve conceptexamenprogramma Duitse taal en cultuur voor het havo. Het ministerie van OCW legt dit programma vast in een ministeriële regeling. De invoering is beoogd in schooljaar 2029-2030 in de bovenbouw van het havo. Dat betekent dat vanaf dat moment leerlingen uit leerjaar 4 onderwijs krijgen in de vernieuwde inhoud.

Totstandkoming

In 2022-2024 heeft de vakvernieuwingscommissie moderne vreemde talen een eerste versie van dit examenprogramma ontwikkeld – tegelijkertijd en in samenhang met de andere examenprogramma's moderne vreemde talen.

Op basis van dat conceptexamenprogramma ontwikkelde een syllabuscommissie in schooljaar 2024-2025 onder regie van het College voor Toetsen en Examens (CvTE) een conceptsyllabus voor de inhoud die aan het centraal examen zijn toegewezen. De syllabuscommissie heeft bij de uitwerking hiervan adviezen gedaan voor aanpassingen in het conceptexamenprogramma. SLO heeft op basis daarvan verbeteringen doorgevoerd. Dit heeft geleid tot een tweede versie in september 2025.

Die versie is in schooljaar 2025-2026 samen met de conceptsyllabus in de onderwijspraktijk beproefd met leerlingen, leraren en schoolleiders. De opgehaalde feedback is gewogen en op basis daarvan is het examenprogramma aangescherpt tot de definitieve versie die voor je ligt. De eerder verschenen versies van de examenprogramma's en het toelichtingsdocument zijn bij SLO op te vragen.

SLO voert in opdracht van het ministerie van OCW regie over de actualisatie van het gehele curriculum.

Leeswijzer

Dit examenprogramma begint met een karakteristiek, waarin de visie op Duitse taal en cultuur en de positie van het vak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs staat beschreven. Daarna volgt het raamwerk: een schematische weergave van de inhoud per domein of subdomein en een verdeling van inhoud over school- en centraal examen. Vervolgens komen de eindtermen. Per eindterm is een doelzin, een uitwerking ('Het gaat hierbij om') en een illustratie ('Te denken valt aan') opgenomen. De doelzin en uitwerking behoren tot het wettelijke deel; de illustratie is ter inspiratie opgenomen en behoort tot

het niet-wettelijke deel. Bij de eindterm staat of het gaat om een beheersingsdoel (B), een ervaringsdoel (E) of een hybride doel (H); het laatste is een combinatie van beheersing en ervaring. Tot slot vind je in de bijlage een begrippenlijst, om de bedoeling en inhoud van het examenprogramma te begrijpen.

Meer informatie

Meer informatie over de inhoudelijke keuzes en de inrichting van het proces vind je in het toelichtingsdocument definitieve conceptexamenprogramma's moderne vreemde talen (Fasoglio, Groen, Rozier & Smulders, 2026).

Alle informatie over de totstandkoming, opzet, werkwijze en inhoud van de examenprogramma's is te vinden op:

<https://www.actualisatie-examenprogrammas.nl/moderne-vreemde-talen>.

2. Karakteristiek

Kenmerken van de taalvakken

Onderwijs in de moderne vreemde talen (mvt) leidt leerlingen op tot taalvaardige, cultuurbewuste en taalbewuste burgers die kunnen deelnemen aan digitale en niet-digitale communicatie in meertalige en multiculturele contexten. Het bevordert hun zelfvertrouwen, zelfredzaamheid, reflectie en creativiteit in de communicatie in een vreemde taal. Door kennis en vaardigheden op te doen in en over talen en culturen worden leerlingen zich bewust van hun eigen talige en culturele identiteit en leren ze omgaan met andere perspectieven. Dit draagt bij aan burgerschapsvorming in de internationale samenleving. Leerlingen leren kritisch om te gaan met media en bronnen in andere talen en bewust en passend te communiceren.

Talenonderwijs bereidt leerlingen voor op het zelfstandig verder ontwikkelen van hun taalbeheersing, zowel binnen als buiten school, in vervolgonderwijs, beroep en maatschappij.

De moderne vreemde talen krijgen in een doorlopende leerlijn vanaf de onderbouw vorm vanuit drie invalshoeken: communicatie, taalbewustzijn en cultuurbewustzijn.

Communicatie

Aan de hand van rijke input werken leerlingen aan hun taal- en communicatievaardigheden in uiteenlopende contexten en via diverse media. Ze leren Duits creatief en doelgericht te gebruiken, de communicatie te bevorderen en hun meertalige en culturele repertoire daarbij in te zetten. Ze ontwikkelen informatievaardigheden bij het gebruik van Duitstalige bronnen. Ook leren ze digitale technologie kritisch toe te passen om Duits te leren en effectief te gebruiken.

Taalbewustzijn

Leerlingen ontwikkelen inzicht in taal als fenomeen: wat taal is, hoe taal werkt en welke rol taal speelt in de samenleving. Daarbij staat Duits in relatie tot andere talen centraal, evenals hoe Duits taalgebruik verschilt tussen gebieden, groepen en situaties. Leerlingen worden zich bewust van hun eigen meertaligheid en die van anderen, van de relatie tussen taal en identiteit en van de mogelijkheden van hun taalrepertoire voor communicatie en om te leren. Leerlingen verdiepen zich ook in taalleerprocessen in het perspectief van een leven lang leren.

Cultuurbewustzijn

Met behulp van gevarieerde bronnen en culturele ervaringen ontwikkelen leerlingen inzichten in culturen van Duitstalige gebieden. Zij leren deze inzichten te gebruiken in de communicatie in multiculturele contexten, worden zich bewust van verschillende perspectieven en reflecteren op hun eigen perspectief. Daarnaast verdiepen leerlingen zich in Duitstalige fictie. Ze leren de betekenis van een fictiewerk te duiden vanuit de achtergrond ervan en het eigen perspectief.

Samenhang

Bij het vak Duitse taal en cultuur bouwen leerlingen ook voort op kennis en vaardigheden die ze opdoen bij Nederlands en andere talen. De gemeenschappelijke invalshoeken communicatie, taalbewustzijn en cultuurbewustzijn maken samenhang tussen de taalvakken zichtbaar en versterken de ontwikkeling van talige en culturele kennis, vaardigheden en bewustzijn.

Kenmerken van het vak Duitse taal en cultuur

Taal- en cultuurhistorisch zijn Nederland en de Duitstalige landen sterk met elkaar verbonden. Deze verbondenheid maakt dat de Duitse taal voor sprekers van het Nederlands relatief snel te leren is, wat een ambitieus beheersingsniveau haalbaar maakt. Duitstalige landen spelen binnen Europa en de wereld een grote rol op economisch, politiek en cultureel vlak. Beheersing van de Duitse taal en inzicht in de culturele diversiteit van de Duitstalige landen zijn belangrijk voor zakelijke contacten, toerisme en vervolgstudie en in cultuur, wetenschap en technologie. In de grensregio zijn interregionale contacten talrijk.

Duitse taal en cultuur als schoolvak

Duits kan in het vmbo als examenvak worden gekozen in het vrije deel en is een keuzevak binnen de profielen E&O en HBR in vmbo-bb, -kb en -gl en economie in vmbo-tl. In de bovenbouw havo kan Duits als mvt-profielvak binnen C&M, als profielkeuzevak binnen E&M en als examenvak in het vrije deel van alle profielen worden opgenomen. In de bovenbouw vwo kan Duits als profielkeuzevak binnen C&M en E&M en als examenvak in het vrije deel van alle profielen worden opgenomen. Daarnaast kan Duits in het atheneum als tweede mvt in het gemeenschappelijke deel worden opgenomen.

Aansluiting

Het vak bouwt voort op de kerndoelen mvt van de onderbouw vo: de taalbeheersingsniveaus, uitgedrukt in ERK-niveaus (zie hieronder), sluiten op elkaar aan en kennis en ervaringen op het gebied van taal- en cultuurbewustzijn

krijgen een vervolg. Afhankelijk van schoolsoort en leerweg worden deze inhouden verder verdiept, toegespitst en geconcretiseerd.

Duitse taal en cultuur in de schoolsoorten

Europees Referentiekader

Het Europees Referentiekader (ERK) vormt het raamwerk voor leerdoelen en leeractiviteiten in het curriculum van de moderne vreemde talen. Onderstaand overzicht geeft de ERK-niveaus weer die van toepassing zijn voor Duitse taal en cultuur op de verschillende schoolsoorten en leerwegen. Het ERK-niveau wordt soms aangeduid met een '+'. Een plusniveau duidt op beheersing die kenmerken van het volgende niveau vertoont, maar nog binnen de bandbreedte van het betreffende niveau valt.

	Vmbo-bb	Vmbo-kb	Vmbo-gl/tl	Havo	Vwo
Luisteren	A1	A2	A2	B1+	B2+
Lezen	A1	A2	A2	B1+	B2+
Spreeken	A1	A1	A2	B1	B2
Gesprekken voeren	A1	A1	A2	B1	B1+
Schrijven	n.v.t.	A1	A2	A2+	B1

Vmbo

Vmbo-bb

Leerlingen ontwikkelen hun luister-, lees-, spreek- en gespreksvaardigheid in het Duits binnen de bandbreedte van het ERK-niveau A1. Concrete, vertrouwde en alledaagse onderwerpen en communicatieve contexten zijn toepasbaar in hun directe leefomgeving en sluiten waar mogelijk aan bij vervolgonderwijs en beroepsperspectief. Leerlingen verkennen cultuurgebonden aspecten van taalgebruik en leren over het fenomeen taal: ze verkennen de relatie tussen Duits en andere talen, hun eigen meertaligheid en die van anderen, hun taalleerproces in het perspectief van een leven lang leren. Leerlingen maken kennis met toegankelijke Duitstalige fictie en verkennen hun persoonlijke voorkeuren.

Vmbo-kb

Leerlingen ontwikkelen hun luister- en leesvaardigheid in het Duits binnen de bandbreedte van A2, spreek-, gespreks- en schrijfvaardigheid binnen de bandbreedte van A1. Concrete, vertrouwde en alledaagse onderwerpen en communicatieve contexten zijn toepasbaar in hun directe leefomgeving en sluiten waar mogelijk aan bij vervolgonderwijs en beroepsperspectief. Leerlingen verkennen cultuurgebonden aspecten in taalgebruik en leren over het

fenomeen taal: ze verkennen de relatie tussen Duits en andere talen, hun eigen meertaligheid en die van anderen, hun taalleerproces in het perspectief van een leven lang leren. Leerlingen maken kennis met toegankelijke Duitstalige fictie, krijgen inzicht in inhoud, achtergrond en context ervan en verkennen hun persoonlijke voorkeuren.

Vmbo-gl/tl

Leerlingen ontwikkelen hun mondelinge en schriftelijke taalvaardigheden in het Duits binnen de bandbreedte van A2. Concrete en vertrouwde onderwerpen en communicatieve contexten zijn toepasbaar in hun directe leefomgeving en sluiten waar mogelijk aan bij vervolgopleidingen en beroepsperspectief. Ze stimuleren ook reflectie op maatschappelijke en culturele thema's. Leerlingen leren relevante informatie uit Duitstalige bronnen te verwerven. Ze krijgen inzicht in cultuurgebonden aspecten van taalgebruik en leren over het fenomeen taal: ze verkennen de relatie tussen Duits en andere talen, hun eigen meertaligheid en die van anderen, hun taalleerproces in het perspectief van een leven lang leren. Leerlingen maken kennis met toegankelijke Duitstalige fictie, krijgen inzicht in inhoud, achtergrond en context ervan en verkennen hun persoonlijke voorkeuren.

Havo

Leerlingen ontwikkelen hun luister- en leesvaardigheid in het Duits hoog in de bandbreedte van B1, hun spreek- en gespreksvaardigheid binnen de bandbreedte van B1 en hun schrijfvaardigheid hoog in de bandbreedte van A2. Actuele en alledaagse onderwerpen en communicatieve contexten sluiten waar mogelijk aan bij vervolgopleidingen en beroepsperspectief en stimuleren reflectie op maatschappelijke en culturele thema's. Ook komen contexten aan bod die aansluiten bij vervolgopleidingen en hun loopbaanperspectief. Leerlingen leren de bruikbaarheid van informatie uit Duitstalige bronnen te evalueren. Ze krijgen inzicht in cultuurgebonden aspecten in taalgebruik en leren over het fenomeen taal: ze reflecteren op de relatie tussen Duits en andere talen, hun eigen meertaligheid en die van anderen, hun taalleerproces in het perspectief van een leven lang leren. Leerlingen verdiepen zich in Duitstalige fictie en literaire werken, krijgen inzicht in de inhoud, achtergrond en context ervan en verkennen hun persoonlijke voorkeuren.

Vwo

Leerlingen ontwikkelen hun luister- en leesvaardigheid in het Duits hoog in de bandbreedte van B2, spreekvaardigheid binnen de bandbreedte van B2, gespreksvaardigheid hoog in de bandbreedte van B1 en schrijfvaardigheid binnen de bandbreedte van B1. Diverse en actuele onderwerpen en communicatieve contexten stimuleren analyse en kritische reflectie op

maatschappelijke en culturele thema's. Ook komen contexten aan bod die aansluiten bij vervolgoopleidingen en hun loopbaanperspectief. Leerlingen leren de bruikbaarheid van informatie uit Duitstalige bronnen te evalueren. Ze krijgen inzicht in cultuurgebonden aspecten in taalgebruik en leren over het fenomeen taal: ze onderzoeken de relatie tussen Duits en andere talen, de taalvariatie van en binnen het Duits en de rol die Duits internationaal inneemt en ontwikkelen inzicht in effecten van taalgebruik in de communicatie. Ze reflecteren op hun eigen meertaligheid en die van anderen, op hoe talen leren werkt en hun eigen taalleerproces. Leerlingen verdiepen zich in Duitstalige fictie en literaire werken, krijgen inzicht in de inhoud, achtergrond en context ervan en verkennen hun persoonlijke voorkeuren.

3. Raamwerk van (sub)domeinen

Hieronder vind je het raamwerk van Duitse taal en literatuur voor havo geordend naar domeinen en subdomeinen. Daarbij is een verdeling gemaakt van inhouden over het schoolexamen (SE) en centraal examen (CE).

Domeinindeling	Titel (sub)domein	Toewijzing	
		SE	CE
Domein A	Communicatie		
Subdomein A1	Rijke ervaringen met taal	X	
Subdomein A2	Receptie	X*	X
Subdomein A3	Productie en interactie	X	
Domein B	Taalbewustzijn		
Subdomein B1	Taal als fenomeen	X	
Subdomein B2	Taal en individu	X	
Domein C	Cultuurbewustzijn		
Subdomein C1	Cultuur in fictie	X	X
Subdomein C2	Cultuur in de maatschappij	X	X

*Zolang er sprake is van een centraal examen op papier, wordt het begrip van de inhoud van auditieve en audiovisuele bronnen (eindterm 3) in het schoolexamen getoetst en heeft het centraal examen betrekking op schriftelijke bronnen en het doelgericht verwerven van informatie uit bronnen (eindtermen 4 en 5).

Zodra er sprake is van een digitaal centraal examen, heeft het centraal examen betrekking op zowel schriftelijke als auditieve en audiovisuele bronnen (eindtermen 3, 4 en 5).

4. Eindtermen

Domein A Communicatie

Subdomein A1 Rijke ervaringen met taal

Eindterm 1

De leerling doet ervaring op met een rijk aanbod aan talige bronnen in het Duits op een passend taalniveau. (E)

Het gaat hierbij om:

- lezen van en kijken en luisteren naar informatieve, opiniërende, overtuigende en amuserende bronnen in verschillende vormen, in verschillende taalvariëteiten en over diverse thema's;
- verwoorden van de eigen lees-, luister- en kijkervaringen;
- reflecteren op de opgedane ervaringen.

Te denken valt aan:

- een wonderkaart maken over wat je heeft verrast of tot nieuwe inzichten heeft gebracht in een nieuwsbericht, verhaal, socialmediabericht, documentaire, tijdschrift of museumbezoek;
- je favoriete foto uit een Duitse fototentoonstelling kiezen en naar aanleiding van het bijschrift je zoektocht naar het verhaal erachter vastleggen;
- een overzicht maken van Duitstalige kijk- en luistertips voor tijdens je vakantie waarbij je je keuzes toelicht;
- een standpunt kiezen bij een maatschappelijk thema en dit onderbouwen met informatie uit podcastfragmenten en informatiefilmpjes.

Eindterm 2

De leerling gebruikt de Duitse taal op een creatieve en persoonlijke manier. (E)

Het gaat hierbij om:

- verwoorden van ideeën, gedachten, ervaringen en gevoelens;
- experimenteren met klanken, woorden en teksten en met verschillende stijlen;
- verkennen van verschillende creatieve vormen;
- verwoorden van gemaakte keuzes en eigen voorkeuren met betrekking tot inhoud en vorm.

Te denken valt aan:

- het verhaal bedenken achter een schilderij en dit in een korte scène naspelen;
- een online profiel maken voor een Duitstalige stad met foto's, hashtags en korte berichten;
- een graphic novel maken van een verhaal, lied, gedicht of serie;
- een moodboard maken van bijzondere culturele voorwerpen uit Duitstalige landen en toelichten wat deze voorwerpen bijzonder maakt voor jou.

Subdomein A2 Receptie

Eindterm 3

De leerling toont begrip van de inhoud van auditieve en audiovisuele bronnen in de Duitse taal. (B)

Het gaat hierbij om:

- duidelijk opgestelde en helder gearticuleerde multimediale bronnen, uitgesproken door sprekers van verschillende variëteiten van het Duits;
- vertrouwde onderwerpen;
- identificeren van taalconventies;
- herkennen en uitleggen van houdingen, standpunten en cultuuruitingen;
- overbrengen van algemene en gedetailleerde informatie uit de bronnen.

Te denken valt aan:

- de belangrijkste stappen uit een instructiefilmpje over bijvoorbeeld koken, tekenen, ICT of een sportoefening verwerken in een stappenplan en uitvoeren;
- je mening geven over een informatiefilmpje over studiekeuze, toekomstplannen, duurzaam leven of de invloed van sociale media;
- zoveel mogelijk voorbeelden van formeel en informeel taalgebruik verzamelen uit interviews met een politicus, ondernemer of sporter;
- kijken of luisteren naar een lied of film over een thema, zoals dromen en ambities, en de belangrijkste ideeën samenvatten in een tekstbericht;
- een ideale vakantie plannen op basis van filmpjes over het weer, reisinformatie, activiteiten en bezienswaardigheden.

Eindterm 4**De leerling toont begrip van de inhoud van schriftelijke bronnen in de Duitse taal. (B)**

Het gaat hierbij om:

- eenduidige bronnen met een heldere structuur;
- vertrouwde onderwerpen;
- identificeren van taalconventies;
- herkennen en uitleggen van houdingen, standpunten en cultuuruitingen;
- overbrengen van algemene en gedetailleerde informatie uit de bronnen.

Te denken valt aan:

- de spelregels van een escape room begrijpen en toepassen;
- de belangrijkste informatie uit fictie- en non-fictieteksten samenvatten in een tekst of graphic organizer;
- signaalwoorden voor oorzaak-gevolg uit Duitstalige online nieuwsberichten verzamelen op geheugenkaartjes voor later gebruik in spreek- en schrijfopdrachten;
- feiten en meningen onderscheiden met kleurmarkeringen in online teksten over bijvoorbeeld gezond leven, gaming en culturele identiteit;
- het spanningsverloop in een verhaal tekenen in een grafiek met kernwoorden.

Eindterm 5**De leerling verwerft doelgericht informatie uit diverse bronnen in de Duitse taal. (B)**

Het gaat hierbij om:

- bepalen van de informatiebehoefte met betrekking tot vertrouwde onderwerpen, op basis van een vooraf gesteld doel;
- doelgericht selecteren van informatie uit eenduidige auditieve, audiovisuele en schriftelijke bronnen;
- onderscheiden van overeenkomsten en tegenstrijdige inhoud, feitelijke uitspraken en standpunten;
- beoordelen van de relevantie van informatie voor het beoogde doel.

Te denken valt aan:

- bepalen welke informatie je nodig hebt om vast te stellen welk kledingmerk het meest duurzaam is;
- bruikbare argumenten selecteren uit verschillende artikelen voor de keuze van een betaalbare reisbestemming;
- de juiste passages in een magazine en interviewfragmenten selecteren voor het maken van een infographic over trends in gaming;
- beoordelen welke informatie uit sociale media en nieuwssites je betrouwbaar vindt voor een infographic over kunstmatige intelligentie;
- informatie uit video's en interviews over het nemen van een tussenjaar met elkaar vergelijken om een beslissing te nemen voor jezelf.

Subdomein A3 Productie en interactie

Eindterm 6

De leerling spreekt in het Duits, afgestemd op doel, publiek en context. (B)

Het gaat hierbij om:

- eenvoudig en helder presenteren van eenduidige informatie over vertrouwde onderwerpen;
- vertellen van verhalen;
- helder verwoorden van ervaringen, gevoelens en gebeurtenissen;
- uitleggen van meningen;
- inzetten van passend taalgebruik en geschikte communicatievorm;
- gebruiken van eenvoudige taalstructuren en uitdrukkingen.

Te denken valt aan:

- de plot van een boek of film navertellen en enkele belangrijke gebeurtenissen samenvatten;
- eigen dromen, verwachtingen en ambities na het eindexamen beschrijven;
- verslag doen van een reis naar een gebied in Duitsland, gebaseerd op eigen ervaringen of op een boek of film, en daarbij gevoelens en reacties beschrijven;
- toelichten waarom je voor een bepaalde aankoop hebt gekozen;
- een presentatie houden met gedetailleerde informatie over een culturele traditie in een Duitstalig gebied.

Eindterm 7

De leerling voert gesprekken in het Duits, afgestemd op doel, gesprekspartners, context en medium. (B)

Het gaat hierbij om:

- mondelinge interactie over vertrouwde onderwerpen;
- uitwisselen van persoonlijke en feitelijke informatie in informele en formele sociale contacten;
- bespreken van ervaringen en meningen;
- afstemmen van taalgebruik en non-verbale communicatie op socioculturele gebruiken en het perspectief van de gesprekspartner;
- gebruiken van eenvoudige taalstructuren en uitdrukkingen.

Te denken valt aan:

- in een Duitse stad bezienswaardigheden samen uitkiezen en de beste route met elkaar afstemmen;
- in een videogesprek met vrienden bijkletsen over gebeurtenissen van de afgelopen week;
- aan het loket van het treinstation bespreken welke trein of overstap je kunt nemen;
- gevoelens en reacties uitwisselen bij het afzeggen van een reis;
- bespreken wat de beste oplossing is als er te weinig geld is voor een geplande activiteit.

Eindterm 8

De leerling schrijft in het Duits, afgestemd op doel, publiek, context en medium. (B)

Het gaat hierbij om:

- uitwisselen van informatie, ervaringen en gedachten in korte en eenvoudige, schriftelijke informele en formele interactie over vertrouwde zaken;
- afstemmen van taalgebruik op socioculturele gebruiken;
- gebruiken van elementaire taalstructuren en uitdrukkingen.

Te denken valt aan:

- een e-mail schrijven aan een taalschool om informatie te vragen over een zomercursus;
- informatie opvragen over een bestemming om een vakantie te boeken;
- een bedankbericht schrijven aan een gastgezin met passende bewoordingen;
- een eigen profiel schrijven voor een online uitwisselingsplatform;
- met verbazing, waardering, belangstelling of juist onverschilligheid reageren op online berichten.

Domein B Taalbewustzijn

Subdomein B1 Taal als fenomeen

Eindterm 9

De leerling reflecteert op de relatie tussen het Duits en andere talen. (E)

Het gaat hierbij om:

- verkennen van overeenkomsten en verschillen op klank-, woord- en zinsniveau tussen het Duits en andere talen die de leerling kent;
- verkennen van de invloed van het Duits op andere talen en vice versa;
- reflecteren op de positie die Duits internationaal inneemt ten opzichte van andere talen;
- reflecteren op hoe kennis van de relatie tussen talen de eigen taalvaardigheid kan bevorderen.

Te denken valt aan:

- zoveel mogelijk 'valse vrienden' tussen Duits en Nederlands vinden;
- verwante woorden in het Duits, Nederlands en Engels verzamelen en onderzoeken welke overeenkomsten en verschillen zichtbaar zijn in betekenis, spelling en uitspraak, en daarover vertellen in een podcast;
- een vergelijking maken tussen spreekwoorden en gezegdes binnen een bepaald thema in het Duits en in andere talen en overeenkomsten en verschillen proberen te verklaren;
- voorbeelden van Duitstalige dichters en denkers presenteren die internationaal bekend zijn;
- voorbeelden geven van Duitse teksten waarbij kennis van een andere taal hielp om de inhoud te begrijpen.

Subdomein B2 Taal en individu

Eindterm 10

De leerling reflecteert op taalleerprocessen in relatie tot een leven lang leren. (E)

Het gaat hierbij om:

- reflecteren op hoe talen leren werkt en welke aspecten het leren van een vreemde taal bevorderen en belemmeren;
- verbanden leggen tussen de inzet van het eigen meertalige repertoire en het leren van andere talen;
- verwoorden van de voortgang van het eigen taalleerproces en welke aanpak en hulpmiddelen effectief zijn geweest;
- verwoorden van doelgerichte strategieën en eigen behoeften in relatie tot een leven lang leren.

Te denken valt aan:

- verkennen hoe de eigen meertaligheid het leren van het Duits kan bevorderen of belemmeren door herkenning van patronen tussen talen, of juist door betekenisverwarring en 'valse vrienden';
- in een powerpoint of een infographic illustreren hoe je eigen brein met taal en talen leren omgaat;
- de ontwikkeling van de eigen ERK-beheersingsniveaus visualiseren in een flowchart of tijdlijn aan de hand van verschillende ERK-schalen;
- bedenken welke talen en taalvaardigheden je in de toekomst verder zou willen ontwikkelen en waarom, en realistische doelen en aanpak in een eigen taalplan noteren aan de hand van ERK-schalen die voor jezelf relevant zijn;
- experimenteren met hoe het gebruik van AI-gestuurde middelen het eigen taalleerproces kan ondersteunen.

Eindterm 11**De leerling verkent het eigen en andermans meertalige repertoire en de rol van het Duits daarin. (E)**

Het gaat hierbij om:

- verkennen van de relatie tussen het eigen meertalige repertoire en de eigen identiteit;
- verkennen van de relatie tussen de eigen identiteit en het gebruik van het Duits in gebieden waar Duits een voertaal is;
- verkennen van de waarde en waardering van het eigen meertalige repertoire en dat van anderen;
- ervaringen opdoen met het inzetten van het eigen meertalige repertoire in de bevordering van de communicatie met anderen;
- verwoorden hoe de eigen talige en culturele achtergrond het gebruik van het Duits kan beïnvloeden.

Te denken valt aan:

- een eigen taalbiografie of taalportfolio maken;
- op een poster de status en de waardering van de talen in het eigen meertalige repertoire visualiseren en de invloed die de waardering heeft op het gebruik van die talen;
- een talenmuur maken van alle talen die in de klas worden gesproken;
- bespreken met grensbewoners van verschillende leeftijden wat de rol van Duits is in hun dagelijks leven;
- een gesprek voeren in een groepje waarbij iedereen een andere taal spreekt, maar wel de talen verstaat die door de anderen worden gesproken.

Eindterm 12

De leerling verkent de mogelijkheden en beperkingen van digitale middelen bij het leren van en communiceren in een vreemde taal. (E)

Het gaat hierbij om:

- verkennen hoe digitale middelen de internationale communicatie beïnvloeden;
- experimenteren met de mogelijkheden van verschillende digitale middelen;
- verkennen wat de beperkingen zijn van het gebruik van digitale middelen;
- laten zien welke digitale middelen de persoonlijke voorkeur hebben en waarom.

Te denken valt aan:

- een tekst via een vertaalapp van het Nederlands naar het Duits en weer terug naar het Nederlands vertalen en kijken of betekenissen veranderen;
- in een leercircuit opdrachten uitvoeren met digitale leermiddelen, zoals een online woord oefenprogramma, digitale taalleerapps en AI-chatbots, om te ervaren hoe deze helpen om Duits te leren;
- feedback vragen aan een AI-chatbot op een zelfgeschreven tekst, bijvoorbeeld over woordkeuze, grammatica, tekstopbouw of stijl, en bruikbare suggesties verwerken;
- online voorbeelden van digitale miscommunicatie verzamelen op een onderzoekswand en categoriseren op oorzaak;
- een beslisboom maken voor digitale communicatiemiddelen, zoals chatprogramma's, online platforms en AI-tools, om te bepalen welk middel je in verschillende situaties gebruikt.

Eindterm 13**De leerling gebruikt ervaringen, interesses en kwaliteiten bij de eigen loopbaanontwikkeling. (E)**

Het gaat hierbij om:

- verkennen van de rol van vakspecifieke kennis en vaardigheden in de samenleving;
- oriënteren op sectoren, beroepen en vervolgopleidingen waarin kennis over en beheersing van het Duits een rol kunnen spelen;
- deelnemen aan activiteiten die bijdragen aan het verkennen van interesses, kwaliteiten en mogelijkheden;
- reflecteren op opgedane ervaringen, indien relevant voor de eigen oriëntatie op studie en beroep.

Te denken valt aan:

- een fotocollage maken van plekken waar je Duits tegenkomt: wat laat dit zien over de aanwezigheid van het Duits in Nederland;
- een klassikale brainstorm houden over studies en beroepen waarbij Duits een rol speelt: hoe speelt kennis van het Duits een rol in deze studies en beroepen;
- in groepjes bespreken wat je leuk vindt, waar je goed in bent en wat je nog wilt leren als het gaat om het Duits;
- een factsheet maken over de kansen die kennis van het Duits biedt voor jouw toekomstige studie, loopbaan en internationale mogelijkheden.

Domein C Cultuurbewustzijn

Subdomein C1 Cultuur in fictie

Eindterm 14

De leerling doet ervaring op met verschillende vormen van fictie in de Duitse taal. (E)

Het gaat hierbij om:

- rijke en diverse vormen van fictie en literaire werken uit verschillende contexten en genres, met verschillende thema's en van verschillende auteurs;
- uitdagende inhoud en toegankelijk taalniveau, waar nodig met ondersteuning van ver- en hertalingen, ondertiteling en verkorte versies;
- verwoorden van de eigen lees-, luister- en kijkervaringen;
- verwoorden van de eigen keuzes aan de hand van relevante voorbeelden.

Te denken valt aan:

- Duitstalige boeken van verschillende schrijvers en genres vergelijken en vertellen welk boek de voorkeur heeft en waarom;
- in groepjes een Duitstalig boek vergelijken met de verfilming en de bevindingen presenteren aan de klas;
- een Duitstalige playlist samenstellen van de beste nummers uit verschillende genres en bij elk nummer kort toelichten waarom het is gekozen en wat het onderwerp of de sfeer is;
- een column schrijven over een Duitstalige tv-serie waarin je je mening onderbouwt met voorbeelden uit de serie;
- een korte poetry slam-tekst schrijven in het Duits, geïnspireerd op een gelezen Duitstalig gedicht of verhaal, en deze voordragen in klein groepsverband.

Eindterm 15

De leerling toont inzicht in inhoud en context van fictie en verkent de relatie met de eigen context. (H)

Het gaat hierbij om:

- lezen, bekijken en beluisteren van vormen van fictie die oorspronkelijk in het Duits zijn geschreven of gemaakt, waar nodig met ondersteuning van ver- en hertalingen, ondertiteling en verkorte versies;
- beschrijven van maatschappelijke en psychologische thema's, verhaallijnen en kenmerken van personages en hun ontwikkeling;
- analyseren van thema's en personages in relatie tot de culturele context van een fictiewerk;
- verbanden leggen tussen een fictiewerk en de context waarin het is ontstaan;
- verbanden leggen tussen inhoud en context van een fictiewerk en de eigen leefwereld en ervaringen.

Te denken valt aan:

- een brief schrijven aan de auteur of regisseur van een Duitstalig werk, waarin je uitlegt welke invloed het werk heeft gehad op je kennis van of mening over een onderwerp, met concrete voorbeelden uit het werk;
- een rollenspel spelen waarbij in een fictief interview een personage uit een Duitstalig verhaal wordt ondervraagd over een dilemma in het verhaal en de keuzes die het personage daarbij heeft gemaakt;
- een maatschappelijke kwestie in een boek of een film afzetten tegen de tijd en plaats waarin het verhaal zich afspeelt;
- een korte beschrijving geven van een personage aan het begin en aan het eind van het verhaal en kort toelichten hoe het personage veranderd is en waarom;
- een lees- of kijklogboek bijhouden bij een Duitstalig werk of Duitstalige serie, waarin je bij elk hoofdstuk of elke scène kort opschrijft wat je opvalt, wat je voelt en welke vragen je hebt.

Eindterm 16**De leerling toont inzicht in literaire teksten uit diverse perioden. (B)**

Het gaat hierbij om:

- lezen van verhalende, lyrische en dramatische werken die oorspronkelijk in het Duits zijn geschreven, waar nodig met ondersteuning van ver- en hertalingen en verkorte versies;
- beschrijven van kenmerken van tekst, vorm en taalgebruik;
- uitleggen van boodschap en betekenis van de gelezen literaire werken.

Te denken valt aan:

- twee gedichten over hetzelfde thema uit verschillende perioden met elkaar vergelijken en verschillen in taalgebruik toelichten;
- in een groeps gesprek bespreken hoe een schrijver beeldspraak inzet om eigenschappen en motieven van een personage zichtbaar te maken, en de bevindingen samenvatten in een gezamenlijke mindmap;
- een kant kiezen in een moreel dilemma uit een literair werk en in een betoog of TED Talk onderbouwen waarom dit dilemma universeel is of juist gebonden aan de tijd waarin het werk is geschreven;
- een podcast opnemen met de uitleg van de moraal van een moderne roman, onderbouwd met voorbeelden uit de tekst en met informatie over de context waarin de roman zich afspeelt;
- kenmerken van een toneelstuk beschrijven en toelichten hoe deze samenhangen met de boodschap.

Subdomein C2 Cultuur in de maatschappij

Eindterm 17

De leerling toont inzicht in cultuurgebonden aspecten in bronnen in relatie tot gebieden waar Duits een voertaal is. (B)

Het gaat hierbij om:

- herkennen en beschrijven van tradities, gebruiken en maatschappelijke verschijnselen in bronnen in verschillende vormen en media;
- uitleggen van culturele kenmerken in de bronnen;
- analyseren van (cultuur)historische ontwikkelingen en perspectieven in het betreffende gebied;
- conclusies trekken over de betekenis van culturele kenmerken in nieuwe bronnen;
- vergelijken van deze culturele kenmerken met de eigen en andere leefwerelden.
-

Te denken valt aan:

- een interculturele handleiding ontwikkelen voor Nederlanders in een Duitstalig land, met do's en don'ts en een uitleg van de achterliggende culturele normen;
- stereotypen in een nieuwsbericht analyseren en in een schrijfpdracht toelichten hoe zij de beeldvorming over het betreffende gebied beïnvloeden;
- historische aspecten uit een documentaire weergeven op een tijdlijn en bespreken of deze nog doorwerken in de huidige samenleving;
- een korte mondelinge reportage maken over drie opvallende normen of omgangsvormen in een Duitstalig land, zoals begroetingsrituelen, eetgewoontes of schoolregels en toelichten hoe deze verschillen van de Nederlandse context.

Eindterm 18

De leerling onderscheidt cultuurgebonden aspecten in communicatie in het Duits en reflecteert op hoe deze de communicatie beïnvloeden. (H)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van cultureel bepaalde normen, overtuigingen en gewoonten in diverse vormen van input en in diverse situaties;
- analyseren van de invloed van culturele kenmerken op communicatie in dagelijkse, opleidings- en beroepssituaties;
- verbanden leggen tussen de waargenomen cultuurgebonden aspecten en eigen perspectieven en opvattingen;
- verwoorden hoe je stereotypering en misverstanden in de communicatie kunt voorkomen.

Te denken valt aan:

- meningen over kansengelijkheid uit verschillende Duitstalige bronnen vergelijken en in een klassengesprek bespreken hoe culturele achtergrond deze meningen beïnvloedt;
- de eigen sociaal-culturele achtergrond vergelijken met die van Duitstalige leeftijdgenoten en in een schrijfo opdracht reflecteren op overeenkomsten, verschillen en hun invloed op communicatie;
- een adviescolumn schrijven over een misverstand met een Duitstalige collega of klasgenoot, en uitleggen hoe dit is ontstaan en in de toekomst voorkomen kan worden;
- een sollicitatiebrief voor een Duitstalig bedrijf schrijven en bespreken welke culturele verschillen er zijn ten opzichte van een Nederlandse sollicitatiebrief.

Bijlage – Begrippenlijst

Hieronder lees je de vakspecifieke begrippen en hun omschrijving. Deze omschrijvingen zijn bedoeld voor leraren om de bedoeling en inhoud van het examenprogramma te begrijpen.

Begrip	Omschrijving
Bron	Een mondelinge, schriftelijke, digitale of multimodale uiting die informatie, ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens of meningen bevat.
Burgerschap	Het vermogen om maatschappelijk en democratisch te functioneren en gezamenlijk de diverse samenleving vorm te geven.
Communicatie	De (online) mondelinge, schriftelijke en multimodale uitwisseling van boodschappen die bewust en/of onbewust, verbaal en/of non-verbaal worden overgebracht, ontvangen en geïnterpreteerd. Wanneer deze uitwisseling is afgestemd op doel, publiek en context, is er doelgerichte communicatie.
Creativiteit	Het vermogen om originele ideeën en oplossingen te bedenken en te realiseren met behulp van taal, materialen en technieken.
Cultuurbewustzijn	Inzicht hebben in de verschillende manieren waarop mensen met uiteenlopende achtergronden en herkomst leven, denken en handelen, en hun uitingen in perspectief plaatsen.
Culturele diversiteit	De aanwezigheid van onder meer verschillende talen, tradities, normen, waarden, religies, oriëntaties en etniciteiten en andere aspecten van cultuur in een samenleving.
Culturele identiteit	Onderdeel van iemands identiteit of die van een groep op basis van gemeenschappelijke waarden en normen.
Digitale geletterdheid	Kennis hebben van digitale technologie en digitale media en beschikken over vaardigheden om deze te gebruiken.
Fictie	Teksten waarin met talige en/of audiovisuele technieken een verzonnen werkelijkheid verbeeld wordt. Bijvoorbeeld vormen van literatuur, films, tv-series en verhalende games.

Framing	De manier waarop een auteur of spreker een boodschap vormgeeft om een onderwerp op een bepaalde manier te presenteren of begrepen te laten worden. Framing heeft effect op hoe mensen denken, hoe ze zich voelen en wat ze doen.
Geletterdheid	Het vermogen om geschreven taal te begrijpen, te evalueren en doelgericht te gebruiken, in het persoonlijke leven en in maatschappelijke context.
Genre	Een specifieke verzameling teksten met een overeenkomstig communicatief doel en vergelijkbare, met elkaar samenhangende genrekenmerken. Een tekst kan een mengvorm van genres zijn. In het onderwijs wordt een basaal onderscheid gemaakt tussen literaire en zakelijke genres.
Genrekenmerk	Een typerende eigenschap van een tekst binnen een bepaald genre: communicatief doel, aard van de inhoud, tekststructuur, taalgebruik en lay-out.
Gespreksconventie	Wat in gesprekken in een bepaalde context door de taalgemeenschap gebruikelijk en passend wordt gevonden, bijvoorbeeld op gepaste wijze de beurt nemen.
Interactie	Uitwisseling van kennis, ideeën, gevoelens en informatie tussen twee of meer personen, waarbij er sprake is van een voortdurende afwisseling tussen luister- en spreek- en gespreksactiviteiten, en/of lees- en schrijfactiviteiten.
Literair middel	Talig middel dat zich onderscheidt van een zakelijke manier van uitdrukken en bijdraagt aan de esthetische waarde van een tekst. Literaire middelen kleuren een tekst en richten de aandacht van de lezer of luisteraar. Bijvoorbeeld: beeldspraak, stijlfiguren, rijm en verteltechnieken.
Literatuur	Wat onder literatuur wordt verstaan loopt uiteen en is veranderlijk. Het gaat om fictieve en non-fictieve teksten die op originele wijze een werkelijkheid verbeelden, met taal als voornaamste medium en met inzet van literaire middelen. Er worden vanouds drie vormen onderscheiden: verhalende, lyrische en dramatische teksten.
Meertalig repertoire	De talen, taalvariëteiten of woorden en uitdrukkingen uit de talen/taalvariëteiten die een

	persoon passief of actief beheerst, die flexibel gebruikt kunnen worden in de communicatie of bij het leren van een nieuwe taal.
Meertaligheid	Het naast elkaar bestaan van meerdere talen en taalvariëteiten binnen een samenleving, context of bij een individu.
Multimediaal	Het gebruiken van verschillende media. Bijvoorbeeld kranten, tijdschriften, boeken, posters, fotografie, televisie, films, video's, games internet en sociale media.
Multimodaal	Het combineren van meer dan één communicatiekanaal in een product. Bijvoorbeeld geschreven teksten, gesproken teksten, gebaren, gezichtsuitdrukkingen, muziek en allerlei soorten beeldmateriaal zoals video's, animaties, illustraties en grafieken.
Non-fictie	Teksten met op de werkelijkheid berustende feiten.
Perspectief	De manier waarop een auteur, spreker of personage iets bekijkt, begrijpt of ervaart en van waaruit inhouden worden gepresenteerd.
Productieve taalvaardigheid	De vaardigheden spreken en schrijven.
Receptieve taalvaardigheid	De vaardigheden kijken, luisteren en lezen.
Register	Taalgebruik dat aan een bepaalde situatie is gebonden, zowel wat betreft woordkeuze als zinsbouw. Er zijn verscheidene registers, variërend van zeer informeel tot zeer formeel. De vijf belangrijkste registers zijn vulgair, informeel, neutraal, formeel en archaïsch.
Retorisch middel	Talig middel dat bijdraagt aan overtuigingskracht in spreken en schrijven. Bijvoorbeeld stijlmiddelen, beeldspraak, ironie, verteltechnieken of woordkeuze.
Taalbewustzijn	Expliciete kennis over taal, alertheid op de werking van taal en inzicht in hoe talen geleerd en gebruikt worden.
Taalconventie	Wat men in een bepaalde context gebruikelijk en passend vindt in het taalgebruik.
Taalvariatie	Het bestaan van verschillen binnen een taal of binnen het taalgebruik van een individu.
Taalvariëteit	Een variant op een erkende taal die door een groep mensen gesproken of geschreven wordt.

	Bijvoorbeeld dialecten, straattaal en jongerentaal. Elke taalvariëteit heeft een aantal opvallende eigen kenmerken, zoals eigen uitspraak, eigen woorden en grammaticaregels.
Talige identiteit	Taalgebruik dat een mens of groep mensen definieert en onderscheidt van anderen.
Talig repertoire	De talen/taalvariëteiten, of woorden en uitdrukkingen daaruit, die een persoon passief of actief beheerst.
Tekst	Elke vorm van mondelinge, schriftelijke, digitale en multimodale communicatie, waarmee bijvoorbeeld ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens, meningen en informatie door middel van taal worden weergegeven.
Tekstbegrip	De mate waarin de lezer betekenis verleent aan een tekst door teksten te begrijpen, interpreteren, integreren, evalueren en erop te reflecteren.
Tekststructuur	De manier waarop een tekst georganiseerd is: de ordening van inhoud, de relaties daartussen en de markering van relaties, bijvoorbeeld met kopjes, alinea's of signaalwoorden.
Thema	Er zijn twee betekenissen van het begrip. (1) De kortste aanduiding van waar een literaire tekst in wezen over gaat, vaak uitgedrukt in een abstract begrip of een abstracte kwestie. (2) Het gemeenschappelijke onderwerp van een set teksten.
Verteltechniek	Techniek om een verhaal op te bouwen en te kleuren. Hiermee worden gebeurtenissen weergegeven en de aandacht en blik van de lezer of luisteraar gericht. Bijvoorbeeld vertelperspectief en spanningsopbouw.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)